

Entrevista a Marcelino Iglesias

El president d'Aragó ens parla dels nous projectes de govern i de la seua opinió sobre la situació lingüística

Assemblea al Matarranya

Els socis de l'Associació Cultural del Matarranya aproven la coordinació estable amb les altres associacions de la Franja

IV Reunió de FAMCP

Salvador Planas ha estat reelegit president d'aquesta entitat municipalista amb una candidatura renovada i de majoria socialista

Revista de les Comarques Catalanoparlants d'Aragó

1,80 €

Any 5 • núm. 33 • La Franja, gener de 2004

EL MATARRANYA

Petites passes cap a la cooficialitat

Matarranya
Comarca de Aragón

CRETAS
QUERETES

Iglesia de la Asunción (s.XVI)

caso antiguo (s.XII)

ermita de la Misericordia (s.XVI)

Cartell informatiu a l'entrada de Queretes (el Matarranya)

EDITEN:

Associació Cultural del Matarranya
C/ Pla, 4, 44610 Calaceit, Tel. 978 85 11 52
A/e: associació@matarranya.com
Consells Locals de la Franja
Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA
Apartat de Correus 116, Fraga (Baix Cinca)

DIRECTOR:

Màrio Sasot

COORDINADORS:

Josep Galan, Enric Marqués
i Hipòlit Solé

COL·LABORADORS:

C. Alcover, D. Badia, S. Barber, A. Bengochea, F. Blanch, M. Blanc, J. Boix, D. Borbon, V. Borbon, T. Bosque, A. Capdevila, J.A. Carré-galo, J. Cases, C. Castany, A. Castellnou, A. Enjuanes, J.L. Escuer, M. Espitía, J. Espluga, P. Fontoba, R. Ferrer, G. Francino, J. Galan, Q. Gibert, M. Gimeno, À. Huguet, V. Ibarz, V. Labara, O. Labat, P. Labat, J. Laforga, C. Lapresta, A. Larré-gola, J.A. Llerda, E. Marqués, C. Martí, M. Martínez, Mauri, C. Messeguer, M. Mateo, D. Maza, C. Mesalles, I. Micolau, J. Micolau, G. Miret, J. Montclús, H. Moret, J. Motis, A. Orús, J. Pallarol, J. Puche, A. Quintana, Ll. Rajadell, F. Ricart, M. Riu, M.C. Roca, E. Sabaté, A. Sáez, J. Salleras, M. Sampietro, J. San Martín, C. Sancho, X. Sebastià, J.L. Seira, A. Serés, J. Seuma, R. Sistac, R. Solana, C. Terés, R. Ventura, P. Vidal, D. Vidallet, G. Xacon.

CORREU ELECTRÒNIC:

tempsdefranja@wanadoo.es

SUBSCRIPCIONS I PUBLICITAT:

974 47 19 93 / 93 805 02 70

MAQUETACIÓ I IMPRESSIÓ:

Gràfiques del Matarranya, SL
grafiques@matarranya.com

DIPÒSIT LEGAL: TE-88/2000

ISSN: 1695-7709

EN VENDA A:

Albelda
Estanc Conchita
Calaceit
Papereria Abàs
El Torricó
Llibreria Pilarín
Fraga
Llibreria Badia, Llibreria Cabrera
Girona
Llibreria Les Voltes
Lleida
Llibreria de la Generalitat
Mequinensa
Papereria González
Reus
Llibreria Gaudí
Saldí
Llibreria Panadés
Tamarit
Estanc Patrito
Tortosa
Llibreria El Temple
Vall-de-roires
Llibreria Serret

Fem realitat un somni

Reproduïm aquí l'acord al qual van arribar les associacions que en major o menor grau recolzen *Temps de Franja*, i que hauran de ser referents —o no— per les respectives assemblees:

«Fraga, 14 de desembre de 2003

Reunits a Fraga (el Baix Cinca) el dia 14 de desembre de 2003 l'Associació Cultural del Matarranya, el Centre d'Estudis Ribagorçans, els Consells Locals de la Franja i l'Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA, prèvia autoconvocatòria realitzada a la reunió d'aquestes associacions del dia 8 de novembre.

ACORDEN:

Que actualment es donen les circumstàncies, des de fa molt temps desitjades, de solidesa en totes quatre associacions que treballen pel reconeixement i la consolidació de la llengua i cultura catalanes a les comarques de la Franja a l'Aragó, i per l'agermanament entre els Països Catalans, per tal de constituir-se en una Institució que, alhora que permet una actuació federada, esdevingui la veu i la cara de totes elles i en coordini el treball.

Que aquesta institució serà referència dins l'Aragó, com ho són l'Obra Cultural Balear, l'Òmnium Cultural i l'Acció Cultural del País Valencià en els seus territoris.

Que aquesta institució recollirà la tasca desenvolupada en els darrers vint-i-cinc anys i pretén per al futur, des del diàleg, assolir la plena satisfacció dels drets col·lectius de les nostres comunitats.

I consegüentment, **DECIDEIXEN:**

Crear l'associació, establir un estatut que reculli l'ideari i els objectius de les associa-

cions, i dotar-se d'una direcció formada per un president, proposat pels quatre sotspresidents i ratificat per les respectives assemblees, per un període de quatre anys, renovable, i per quatre sotspresidents, que seran sempre els presidents de les respectives associacions que formen la Institució Cultural de la Franja d'Aragó.

S'estableix una vicepresidència anual i rotatòria en l'ordre esmentat en el preàmbul entre els quatre presidents. La direcció podrà recabar el suport del nombre d'assessors que consideri oportú.

Basar el seu funcionament econòmic propi en els pressupostos de l'ASCUMA, el CERI, l'ACLF i de l'IEBC-IEA, més el finançament que pugui aconseguir com a institució.

Dotar-la d'uns continguts que seran ampliables a proposta de cada associació, entre els quals remarquem: La revista *Temps de Franja*, els Premis *Desperta Ferro!*, possibles edicions comunes, una pàgina web, espai de participació, jornades anuals /premis, relacions institucionals, etc.

a) Demanar l'adhesió a la institució Ramon Llull.

Finalment, acordem refermar el Cuc de la Franja com a emblema de la nova institució i el nomenament provisional, fins a la constitució definitiva de la Institució Cultural de la Franja d'Aragó, com a president, del Dr. Artur Quintana i Font, alhora que convenen el 31 de març com a data màxima per a la ratificació per les assemblees generals de la constitució final de la Institució Cultural de la Franja d'Aragó».

L'acord, vint anys més tard del que desitjàvem, fa realitat un vell somni. *Temps de Franja* confia en el recolzament massiu de la nostra gent.

s u m a r i

2

Editorial

3

Salutació del director

3

Cartes dels lectors

4

El Matarranya

8

El Baix Cinca

10

Entrevista

Marcel·lí Iglésias, president de la Diputació General d'Aragó

12

La Llitera i la Ribagorça

15

Tema del mes:

Normalització lingüística al Matarranya: primeres passes en la bona direcció

16

Aragó

17

Gent de Franja

18

Països Catalans

19

Opinió

Alguns aspectes sobre la situació del riu Cinca a Fraga (i III)

salutació del director

La comarca del Matarranya, que aparentment mantenia un alt nivell de menysteniment de la pròpia llengua entre els sectors més majoritaris de la població, està donant unes passes clares i interessants en el camí cap a la llunyana normalització lingüística. Com informem des d'aquesta revista, a Massalió es celebra, per primera vegada, el dia de la Constitució amb un seguit d'actes culturals, i es desenvolupa en català. Un projecte educatiu per als mestres del Matarranya i el Mesquí conté un estudi sobre la llengua d'estes comarques amb un ampli mostrari de la literatura popular catalana de la zona.

Així mateix, un reportatge d'en Lluís Rajadell ens explica com el català s'està obrint pas, poc a poc, en la vida pública, el seu ús està previst, encara que no s'ha fet efectiu, als plens comarcals del Baix Aragó i del Matarranya, on s'ha previst, fins i tot, un servei de traducció per editar els acords en bilingüe.

Són fets positius que ens alegren i animen a iniciar l'any amb energies renovades. Ah, ja veieu com està el pati de la polèmica en el si d'aquestes pàgines des de fa uns quants números. Ens sembla un fet també positiu si serveix per a aclarir idees i fets i propicia la reflexió entre els lectors.

cartes dels lectors

Editorials i Casals

Una editorial de *Temps de Franja* reproduïx una carta enviada per ACPV i acaba dient quelcom això com «caldria que els responsables d'entitats de la Franja calciguessen aquest territori». És sorprenent primer que *TdF* caigués en el parany de divulgar un escrit que intentava fer mal a una organització de la Franja, text, per cert, que les publicacions serioses d'arreu els Països Catalans es van negar a reproduir, veient la font i les motivacions. Però el decebedor i profundament tristés aquest intent d'originar friccions i divisions fins al punt de caure en l'absurditat de dir als que vivim i treballem a i per la Franja que hem de calcigar-la. Més? Encara més?

Des d'on es va escriure l'editorial? Qui és l'autor i que fa per la Franja que l'hi permet mirar per damunt dels demés? Hi ha cap responsable d'alguna de les entitats de la Franja que, com nosaltres, estiguen permanentment visitant pobles, activistes i col·lectius de les diferents comarques? Per què fomenteu l'enfrontament?

Però no ha calgut esperar gaire. La independència de la Xarxa de Casals de la Franja de Ponent i desvinculació de d'altres entitats ja ha donat fruit i ara més d'un desitjaria no haver-se posicionat tan a la lleugera. Sense una disculpa ja és tard.

Dins la mateixa tònica en el darrer *TdF* els amics del Casal Jaume I de Fraga també es llicencien a dir en referència als casals escindits «els quals per desgràcia o havien deixat de funcionar o només havien funcionat virtualment». No crec que a les juntes i als socis de Casals com el d'Arenys de Lledó o Mequinensa que han fet

tantíssim en la nostra lluita comuna els faça gaire gràcia que una gent de Fraga que no els ha ajudat mai els digue «casal virtual».

Els, en canvi, no ataquen ningú, només treballen i d'aquí a uns anys això és el que comptarà.

Amics de Fraga, no us poseu la gent en contra. La vostra gent. No oblideu. Reconegeu on sou: a la Franja. Recordeu els que us han ajudat sempre de cor i que sempre tindran per vosaltres el millor dels records i una ma estesa si perilleu. Feu camí, si us plau. Avant! Però avanceu dignament, sense atacar als companys, que al cap del temps no sabeu el que passarà ni on estareu.

Només hi ha una cosa certa, la Franja no es mourà i vosaltres esteu dins. Físicament els pobles, les organitzacions i molts dels que ara ofeneu amb comentaris això, seguiran aquí, a prop, al costat. Amb germanor fem bonica la lluita!

Guillem Chacon
 Coordinador de la Xarxa
 de Casals de la Franja de Ponent

Nota dels editors: Els editorials de Temps de Franja, com els de qualsevol mitjà de comunicació professional, parteixen de la visió consensuada de persones responsables de les associacions editores. L'editorial en qüestió no respon a l'opinió soterrada ni maquiavèlica de cap persona que s'amaga davall d'una firma col·lectiva.

Valljunquera brilla a la IV Trobada Coral del Matarranya

■ Antoni Bengochea

L'ESMOLET

Franja... quina Franja?

En la darrera assemblea General de l'ASCUMA vam sotmetre a votació la formació de la institució que agruparà les quatre associacions culturals de la Franja. El nom proposat, Institució Cultural de la Franja d'Aragó va ser motiu d'un intens i interessant debat. Hi havia els partidaris de l'apel·latiu «de Ponent», els «d'Aragó» i els que preferien deixar-ho com a «Franja» i prou. Personalment vaig coincidir amb les tesis que recolzaven «d'Aragó» per quatre motius: Primer, no m'agraden les denominacions geogràfiques relatives –com «Levante» o «Extrem Orient»– doncs ignoren l'esferit de la Terra tot donant per suposat que hi ha un lloc que és el centre del món. Segon, penso que la Institució ha de ser punt de trobada de tots els franjolins que vulguem treballar per la llengua i la cultura, independentment de la nostra adscripció sentimental, nacional o política. Tercer, és evident que hi ha un elevadíssim percentatge de la població que se sent –i per tant és– aragonesa. I finalment, Aragó és el país on paguem els nostres impostos, les seues institucions són les que ens governen i les que, per tant, legislen sobre el nostre territori. La lluita per una realitat política diferent requereix altres vies, bàsicament polítiques. La Institució ha d'esdevenir el punt de referència per tothom qui vulga treballar per la cultura i la llengua de la Franja. deixem la politització pels grupuscles –la FACAO, per exemple– que fan del nostre patrimoni cultural una arma sectària de desorientació i enfrontament.

Carles Terès

L'església de Valljunquera, plena de gom a gom, va ser l'escenari de la quarta Trobada Coral del Matarranya, que enguany va destacar per l'excel·lent organització, l'assistència massiva de públic, el prestigi del compositor homenatjat i la qualitat musical del cors, així com el debut de la Coral de la Freixneda, creada recentment.

El concert va començar amb l'actuació de la Coral amfitriona, San Miguel de Valljunquera, enguany molt motivada i millorada. En acabar, la Coral de Beseit, ferma com sempre, va destacar amb l'estrena de la cançó *S'ha feito* de Nuey, en memòria de David Tellechea, sent la primera vegada que un cor matarranyenc canta en llengua aragonesa. A continuació el sempre exquisit grup Kines-

sis de Calaceit i la Coral de Queretes, menys nombrosa que altres anys, però amb qualitat superior, cosa que es pot dir també del cor més veterà, el Thymaterion de Calaceit. Després les corals de Calaceit i Beseit van actuar juntes, cantant la *jota de la Dolores*, de Bretón i la nada-

la *Adeste Fideles*. Aquesta actuació va comptar amb la participació del tenor Ignacio Bellido.

Cal destacar també l'emotivitat de l'entrega de la Menció Honorífica Miguel de Aguilar a un músic i compositor de la terra, el maellà José Peris Lacasa que, a més d'un emotiu discurs, va aportar l'harmonització de dos peces populars del Matarranya.

A la part final del concert, i com ja és costum, totes les corals, amb la incorporació dels debutants de la Freixneda, van cantar el repertori popular de la Comarca, amb la col·laboració d'Ignacio Bellido, el gaiter Sergio Esteve i el tabaler Santi Colomer, de Calaceit.

Només ens resta felicitar a l'impulsora del projecte, Margarita Celma, directora dels cors de Beseit i Calaceit, i als entusiastes altres dos directors Beatriz Barceló, del cor de Valljunquera, i Francisco José Celma, dels cors de Queretes i la Freixneda.

Moltes felicitats també a tots els coralistes, a la nova coral de la Freixneda (ànim i paciència: hi ha futur per molts anys) i al poble de Valljunquera, que es va lluir amb tot el que va fer i que, com es diu popularment, es va mocar amb tota la mànega.

JOSÉ PERIS LACASA

Natural de Maella. Va començar els estudis musicals amb els mestres de la comarca, estudiant després al Real Conservatorio de Madrid, on va obtenir el Premi Nacional Fi de Carrera. En acabat estudià a París amb Darius Milhaud i Nadia Boulanger, i a Munich amb el mestre Carl Orff. A Salsburg va estudiar direcció d'orquestra amb Igor Markevich.

La seua obra com compositor és extensa i destaca sobretot en música vocal, especialment sobre textos de gran poetes espanyols, i en música religiosa. Basant-se en la gran tradició musical espanyola (sobretot el renaixement) la seua obra, renovada i progressiva, es projecta al futur, amb influències que van d'Oscar Esplà i Fernando Remacha al seu amic Kristoff Penderecki. Ha estat interpretada per les millors orquestres i agrupacions espanyoles i moltes estrangeres com la Simfònica de la Ràdio de Berlín, Musici, o la Filarmònica Txeca.

Una part important de la seua tasca ha estat dedicada a l'ensenyament, sobretot com a director del Departament de Música i Catedràtic de la Universitat Autònoma de Madrid, però també de molts cursos d'alt nivell per a músics, especialment a l'Aragó.

El mestre Peris ha obtingut nombrosos premis i honors internacionals, destacant sobretot, la seua vinculació a la Corona des de 1982, ja que és assessor musical del Patrimoni Nacional i de l'Arxiu del Palau Reial de Madrid.

Llengua i arquitectura

Per molt desperdigolades, tocades del salitre o enrundades que estiguen les pedres d'un edifici antic, o per molt poquetes que en quédon de les originals, a la gent en quatre dits de front, que és la majoria, els agrada que la seua iglésia, els casalicis històrics dels seu poble, els arcs de pedra s'hi restauron en la major fidelitat al passat. I és que a molt pocs els agrada de llançar a l'abocador els materials de la seua cultura o patrimoni per insignificants que pareguen: un tros del llindar d'una porta, la barana de fusta del balcó, o les lloses esmeradetes del corral. El sentit comú aquí pareix que sempre funciona correctament.

A la nostra llengua li passe lo mateix. Malgrat la seua apariència immaterial, les seues peces bàsiques també poden fer-se malbé o enrundarse davall de la brutícia política o simplement per la desídia dels que per avorir la tradició no apanyen mai una gotera.

I com l'edifici de que parlem és tan sorprenent i carregat de significats i d'història, encara que ja hi ha molta gent treballant en la seua recuperació, en queden moltes de teulades que refer, de tàbics que lluir, de llomeres que posar i de cantonades que picar. Sols així tornaran al seu estat natural les voltes de la toponímia, les cambres i els sonalars de les frases fetes, els ràfecs treballats de la prosa i les finestres de la poesia.

Esperem que este any nou que acabe de començar sigue un temps de moltes obres com aquestes per tots els territoris del Baix Aragó i de la Franja. I que el projecte estel sigue la Llei de Llengües que tantes voltes ha promès el Govern de la DGA.

Tomàs Bosque

Primeres Jornades al Matarranya de «Escriptors sense frontera»

■ Daniel Maza

Convé que els molts recuperin des d'ara el gruix de carn i somni dels orígens, que no es perdin, inútils, en la buida solemnitat de fórmules obscures que detenen uns pocs; convé que siguin eines de llibertat i de justícia
Miquel Martí i Pol

Passades les onze, al saló de plens de la Casa de la Vila de Nonasp, ubicada a l'antic castell de la població, damunt d'un turó on es domina el riu i tota l'horta del Matarranya, van tindre lloc les I Jornades Literàries a Ponent. Una trentena de persones arribades dels quatre cantons dels Països Catalans, van seguir amb atenció l'animada taula rodona moderada per Jordi Giné de l'Àgora Literària de la UAB, amb el tema la «Literatura com

eina de sensibilització» amb la mesurada opinió dels escriptors: Juli Micolau (Matarranya), Dolors Miquel (Segrià), Sebastià Sansó (Mallorca), Xavier Macià (Ribagorça), Viola Canals (Baix Vinalopó), i Chusé Inazio Navarro (Aragó).

Acabada la trobada matinal, es va anar a dinar, seguint per la tarda al mateix lloc amb un recital a càrrec dels poetes participants. Va començar Viola Canals, en mig del silenci dels assistents i l'obscuritat del Saló, només il·luminat per la fantasmagòrica flama d'unes veles, que deixaven veure a un racó les quatre barres d'una senyera estelada. Així amb est ambient, i amb l'ajuda d'unes diapositives i la relaxada música (adequada al text que va llegir i fins cantà en determinats moments), va fer que al Saló, els oients, tots, respiren sin la màgia i la tendresa de les

seues paraules al poema *Parirem de Peu*:

*Parirem patriotes de peu,
ensenyarem la lliçó de les sàvies,
per fer de la terra
una imatge i una acció lliure.
No mancaran llàgrimes,
Ni plors, ni angoixes.
No mancaran somriures,
Abraços, amors, desitjos, ales:
I la vida fluirà un riu
de Salses a Guardamar
I de Fraga a Maó,
Sota la mirada d'una Patxamama
Que espera fer l'amor
I no plora supervivència*

Tot seguit, davant el aplaudiments d'un públic que gaudia del recital, van anar recitant els altres poetes convocats, entre ells Juli Micolau de la Freixneda, tancant l'acte el convidat d'enguany a les jornades, el poeta de llengua aragonesa Chuse Inazio Navarro.

Massalió celebra el Dia de la Constitució en català

■ M. Carme Alcover

El dissabte 6 de desembre es va celebrar a l'antic teatre de Massalió el dia de la Constitució, organitzat per l'Ajuntament de la vila i la regidoria de Cultura. L'acte es va realitzar íntegrament en català, amb un gran èxit de convocatòria.

En primer lloc actuà Antoni Bengochea i Lombarte, que ens oferí un recital poètic carregat de força, gràcia i sensibilitat. A continuació, la coral parroquial Sant Miquel de Batea, presentà un programa festiu i nadalenc acompanyat d'una selecció d'havaneres nostàlgiques i somiadors.

Cal destacar l'afluència de públic. Al voltant de 140 perso-

nes ompliren el recinte amb molta expectació sobre una activitat que va ser un cant coral a la terra i a la llengua.

Antoni Bengochea i Lombarte, molt conegut a la Franja per les seues actuacions poètiques, imprimeix la batuta del seu segell musical des del principi al fi. Un segell caracteritzat per un entranyable i quotidià sentit de l'humor i tendresa en la representació. Un comediant de la dramaturgia i de la comèdia de l'art: gestos, sorolls, veus canviants, animació. Tot fruit d'una preparació molt acurada i profundament musical.

La seua representació es regeix per la fórmula clàssica

tripartida: al·legro, adagio, al·legro. Després d'una introducció de *Les belles paraules*, apareixen en escena els contes: *La Cendrolina*, *El Banc de la Paciència* i *La Mançaneta*, part molt animada per cert, per als xiquets que gairebé omplien les primeres files. Segueix un adagio amb poemes d'ocàs, mort i transfiguració per acabar en al·legro amb *Joc de paraules* i *Lo romanço d'aquell home que no va saber trobar el castell*. Tot molt proper i profund.

El problema del so de la sala, no deslluï la representació clara i esponerosa davant d'un públic mancat i orfe com està d'actes arrelats a la llengua i al territori.

L'Assemblea general anual d'ASCUMA

■ Carles Sancho

L'assemblea de l'Associació Cultural Matarranya aprovà el projecte de constitució de la Institució Cultural de la Franja d'Aragó que presentà la junta directiva. Aquesta entitat estaria presidida pel professor Artur Quintana i coordinaria les accions de les quatre associacions comarcals de la Franja en els temes els que hi hagués acord a treballar conjuntament. Els socis presents en l'assemblea, trenta-dos en total, votaren majoritàriament a favor de la proposta de la junta.

ASCUMA va celebrar la seua reunió anual de socis el diumenge 28 de desembre, a la seua seu de Calaceit. Primerament el president, Hipòlit Solé, va presentar un atapeït resum d'activitats i participacions de l'associació durant l'any 2003. L'edició de llibres és especialment significativa ja que s'ha iniciat enguany la col·lecció «Quaderns de les Cadolles», dirigida per Esteve Betrià, en col·laboració amb l'IEBC i que fins ara s'han publicat sis volums. A la col·lecció «Lo Trull» el periodista Lluís Raja-

dell ha publicat *Mort al monestir* i a «Lo Trull» Miquel Blanc *Les plantes medicinals del Matarranya*. Les exposicions itinerants *Quan érem emigrants* de Tomàs Riba i *Ataïllar el món des del Molinar* de Desideri Lombarte i coordinada per Pepa Nogués han recorregut el Matarranya, el Baix Cinca, la Terra Alta, Barcelona, Saragossa, etc. S'han seguit promocionant els cursos de català, cada vegada més consolidats i més sol·licitats a les nostres viles. La trobada d'estiu a Nonasp va ser tot un èxit de participació i d'activitats.

L'associació ha participat en diversos encontres culturals entre els que destaquem el I Congrés Nacional «El Matarranya màgic» i les Jornades Culturals a Calaceit amb l'organització d'una taula redona sobre *Escriptors i territori. El cas de la Franja*.

Quan a projectes i activitats previstes per a l'any 2004, el secretari d'ASCUMA, Carles Terés, informà que se seguirà coeditant, com fa ja quatre anys, la revista *Temps de Franja* i la

RICARD SOLANA

col·lecció «Quaderns de les Cadolles» amb sis nous volums que la completaran durant aquest any i es suggerí l'edició d'un CD que es titularia *Una roella al cor II*, sobre poemes musicats o interpretats relacionats amb el territori.

Es preveu obrir en breu una pàgina web que coordinarà Pepa Nogués per facilitar la difusió de les activitats de l'ASCUMA i el contacte entre els socis i simpatitzants de les diferents associacions de la zona, i s'iniciarà el muntatge de l'exposició itinerant sobre

La llengua catalana a l'Aragó a càrrec de Ricard Solana, Mercè Gimeno i Pepa Nogués. La Trobada Cultural del Matarranya aquest any serà a la Codonyera, el primer municipi de la comarca del Mesquí que acull aquestes activitats.

Com és tradició en aquesta convocatòria, un cop acabada l'assemblea general hi hagué un dinar de germanor a la Fonda Alcalà, guardonada recentment com a un dels millors establiments turístics de les comarques terolenques.

Presentació d'unes fitxes didàctiques del Matarranya

■ Enic Algars

Recentment s'ha presentat una publicació adreçada a l'alumnat de quart, cinquè i sisè de primària perquè aquest col·lectiu pugui apropar-se una mica més a la comarca on viu: el Matarranya.

Aquest llibre de fitxes, il·lustrat per Alberto Cirac i dissenyat per Carles Terés, forma part d'un projecte, denominat Aula abierta, que abraça l'estudi dels rius Mesquí i Matarranya. El formen tres publicacions, una sobre el Mesquí, l'altra recentment presentada sobre el Matarranya i la tercera, titulada *Mezquín-Matarraña, aula*

abierta, que és obra de Fernando Zorrilla.

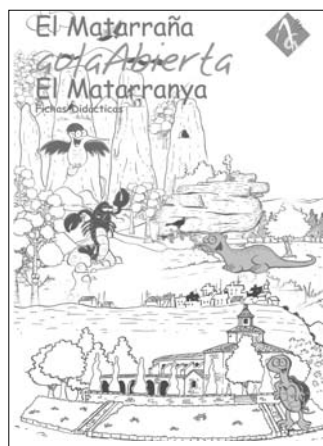
El treball s'ha plantejat sempre des de les aules i per a les aules, alhora que cerca la màxima eficàcia i aplicabilitat, des d'un punt de vista pràctic per als docents. A més a més, durant tot el llibre, els alumnes són acompanyats per dos personatges, el David i la Laura, creats per l'il·lustrador.

Una part molt important de l'obra és la dedicada a l'idioma. Així, els joves podran llegir dites o endevinalles escrits en la llengua pròpia i que constitueixen una part fonamental de la cultura popular creada durant

segles al Matarranya.

Entre els objectius del llibre figura conèixer, respectar i valorar millor el medi social, natural i cultural proper a l'alumnat; desenvolupar actituds favorables i aptituds adequades per a aquestes edats; divertir-se amb la realització de totes les activitats proposades; respectar, valorar i mantenir viva la llengua pròpia de la zona, i prendre consciència de la importància que tenen les actituds cap al medi ambient per aconseguir una millor qualitat de vida

Aquest llibre és el resultat del treball d'investigació de Margarita Celma i Maria Pilar

Muñoz, que han recorregut gran part dels pobles de la conca del Matarranya i han aconseguit una obra de gran

L'HAM

Concurs de pintura

El diari *Levante*, de València, anunciava el dia 19 de setembre que un grup de les joventuts del GAV –Grup d'Acció Valencianista– passaria per Fraga, aprofitant que es jugava el partit de futbol Lleida/València B, per tal de fer una visita al Casal Jaume I de Fraga, **convidats** –repetisco i subratllo, **convidats**– per un grup afí fragatí. I efectivament, es va veure el president de la FACAO tota la tarda del dia 27 passejant-se, amb un grupet de joves fragatins que li feien de guàrdies de *korps*, disposats a contemplar el *concurs de pintura* amb què, a cops de brotxa, els va delectar l'esmentat grupet del GAV. I la claca en va quedar satisfeta: van deixar la façana del Casal com a la Capilla Sixtina, ben adornada amb la bandera blavera valenciana i se'n van anar a rematar la *kermesse* al camp del Lleida.

Aquests grupuscles haurien de mirar el que va passar amb les hosts de l'inefable González Lizondo –el de les toronges a les Corts– que, temps després, quan el PP no els va necessitar a l'obtenir la majoria absoluta a les Corts Valencianes, van quedar anorreats, liquidats. Zero parlamentaris al Parlament autònom i zero *patatero* al Parlament Espanyol.

Els Amics de Fraga, suport de la FACAO van, rememorant Lizondo, amb el *mullarero a la mà*, com a símbol, i el secessionisme lingüístic, com a bandera. Espero que tant el secessionisme com el *mullarero* lis faja el mateix profit que als de Lizondo.

Josep Galan

Diversos llocs del Baix Aragó són declarats d'interès cultural

■ Enric Algars

Església de Santa Maria de Vall-de-roures

MANUEL SUFRANA

El Govern d'Aragó ha publicat la declaració de diversos llocs del Baix Aragó com a Béns d'Interès Cultural, entre els quals es troben ca la vila de la Portellada, i ca la vila i l'església de Santa Maria de Vall-de-roures.

Aquesta declaració per part del Govern d'Aragó, en el seu Departament de Cultura, comporta 'l'aplicació immediata del règim de protecció establert per a Béns d'Interès Cultural i determina la suspensió de les llicències

municipals relatives a tot tipus d'obres o activitats en la zona afectada. No obstant, el director general de Patrimoni Cultural [Jaime Vicente], previ informe de la Comissió Provincial de Patrimoni corresponent, pot aixecar l'esmentada suspensió totalment o parcialment quan sigui manifest que les obres o activitats no perjudiquen els valors culturals del bé declarat d'interès cultural', tal com diu el BOA, amb data de 26 de novembre de 2003.

El Matarranya crearà una ruta medieval turística

■ EA

El Pla de dinamització turística del Matarranya pretén crear una ruta medieval turística de què formaran part molts pobles de la comarca.

Malgrat que estiguen pendents d'aprovació els projectes i continguts pressupostaris definitius del Pla de dinamització turística per a l'any 2004, que hauran de quedar definits properament, el responsable d'aquesta comarca ja ha apuntat alguns dels projectes d'especial interès per al sector turístic. Entre els esmentats projectes es troba la creació d'una ruta medieval, així com la recuperació i conservació de pintures rupestres i poblats ibers, elements del patrimoni cultural i històric comarcal que representen una potencialitat per al desenvolupament turístic.

Així mateix, segons va explicar José Román Roda, president de la Comarca del Matarranya, en el proper any «es continuarà amb la senyalitza-

Llonja de la Casa de la Vila de la Freixneda

ció de punts d'interès» en tot el territori, alhora que es farà èmfasi en la conservació del medi natural, un dels principals atractius per al turisme. D'altra banda, la promoció de tots els serveis amb què comp-

ta el Matarranya, l'aplicació de les noves tecnologies al desenvolupament del sector turístic i la revalorització de l'entorn natural comarcal són d'altres propostes del Pla de dinamització.

CONSERVAR EL MEDI AMBIENT

El desenvolupament del turisme al Matarranya passa per la conservació del medi ambient, cosa que, segons Roda, «és una de les prioritats de la institució comarcal». En aquest sentit, la comarca del Matarranya pensa continuar amb el Pla de conservació del medi ambient, en l'elaboració del qual participa la Universitat de Lleida. Quant a la cura de l'entorn, la zona té en l'eliminació dels fems dels porcs un dels principals problemes.

Damunt la història natural (I)

■ Alfons Maïllo

JAUME SELIMA

Aliga blanca

Quan pasetjem per qualsevol contrada, estem passant per damunt d'una terra que va acollir tota una història. No sols la història dels humans, no sols els estira-afluixa polítics, econòmics i socials. També la història natural.

Si ens arrimem a un pam de terra i la veiem d'aprop, ens adonem que està conformada per nombroses partícules. Cada petit tros de terra es el resultat d'un reciclatge constant. L'origen primer de cada àtom es remonta a la formació de la Terra. A partir d'aquí, els processos físics i químics combinen cada partícula en estructures més o menys complexes.

El terra biològicament actiu

avui es la part superior. En algun tall del terreny, un talús de carretera o camí per exemple, podem veure aquesta terra, normalment més fosca que la de la part inferior. Els processos biològics actuals es redueixen a aquesta breu part superior, el que en diem el sòl. Però cada nivell inferior va ser conformat com a sòl en el seu moment, en un passat.

Els geòlegs, paleontòlegs i arqueòlegs observen amb detall aquests estrats passats. Normalment, la textura i el contingut de cada estrat pot donar informació sobre com es va originar aquest determinat nivell, quin era el medi ambient contemporani, quines criatures hi albergava.

L'anàlisi microscòpica pot aportar dades que no ens podem imaginar en una visió macroscòpica: podem trobar petits grans de pol·len, llavors, gasteròpodes, ossos, dents, etc. Una classificació acurada d'aquestes restes definirà el paleoambient.

Aquests procediments, junt amb estudis geològics, geomorfològics i paleontològics, han permès fer una idea global de com era el Baix Cinca en l'època de la seva formació. En conseqüència, a grans trets es poden determinar dos grans grups geomorfològics: el terciari d'influència lacustre i el quaternari d'influència fluvial.

Així, sabem que, bàsicament, la comarca es va configurar entre el període Oligocè superior i el Miocè inferior, entre 30 i 16 milions d'anys. En aquesta època, la comarca del Baix Cinca era una zona lleugerament enfonsada, la qual cosa va permetre una sedimentació relativament constant des d'un àrea central de petits llacs (calisses de Mequinensa) fins a les xarxes de canals subsidiaris de Fraga i voltants, dintre

del que s'anomena Sistema Depositional de Los Monegros. Conforme els Pirineus s'anaven aixecant paulatinament, els aports sedimentaris procedents d'ells i dels sistemes muntanyencs limítrofs anaven omplint la depressió tancada. La sortida al mar no es produiria segurament fins al període anomenat Messiniense, fa uns 6 milions d'anys, quan el Mediterrani es va dessecar en gran mesura. Es creu que això va provocar, combinat amb moviments tectònics, una forta erosió remuntant de la conca final de l'Ebre, capturant les aigües fins llavors tancades de la part mitjana de l'Ebre actual.

Posteriorment, la conca fluvial de l'Ebre, amb els seus afluents Cinca, Segre, etc. va anar excavant i buidant aquest territori i dipositant als margens del riu els sediments de terrassa fluvial. Així doncs, estrictament parlant, el desenvolupament de la conca de l'Ebre com a xarxa fluvial, més o menys com la coneixem avui, no començaria fins al final del període Terciari.

L'IEBC-IEA comença el curs de català per adults

■ Josep Labat

L'Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA va començar el mes de novembre el curs de català per a persones adultes. Aquesta activitat, subvencionada pel Govern d'Aragó, pretén donar resposta a la gran demanda per part de la població adulta, de preparació per als exàmens de nivell B i C del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. El curs, que s'imparteix en horari de tarda a les aules de Fraga de l'Escola d'Adults Baix Cinca, es perllongarà fins el mes de maig de 2004. Enguany, paral·lela-

ment als grups d'alumnes de matrícula ordinària, s'ha constituït un grup especial format per docents vinguts recentment al Baix Cinca amb l'objectiu de facilitar la integració d'aquest col·lectiu a la zona i la nostra cultura. Aquesta iniciativa ha tingut el suport del Centre de Professors i Recursos de Fraga.

Pel que fa a la Secció Ateneu, cal informar que per la propera primavera s'ha programat l'excursió al Congost d'Obarra a la Ribagorça ja que aquesta activitat no es va poder realitzar per les condicions meteo-

rològiques adverses. A més, l'Ateneu va celebrar el passat 29 de novembre al Palau Montcada de Fraga, la darrera sessió de «Pensar Junts» dedicada als comportaments violents i joventut al nostre medi. L'acte va consistir en la presentació, en una primera part, de tres experiències d'oci alternatiu: una a Osca capital, una altra de la zona dels Monegros i per últim, una del PIE de Saragossa (projecte dels instituts de la capital aragonesa que ha sigut l'inspirador dels programes sobre temps lliure que

impulsa la FAPAR i del que tenim un exemple a l'IES Ramón J. Sender de Fraga) i una segona part, de debat obert entre tots els assistents. Paral·lelament i amb la voluntat de donar més llum al tema, es va organitzar un cicle de cine sobre comportaments violents i societat. Les pel·lícules triades va ser: *Bowling for Columbine* de Michael Moore, *Ciudad de Dios* de Fernando Merialles i *Sweet Sixteen* de Ken Loach. Aquesta darrera es projectarà durant el mes de gener.

Homenatge a Martí i Pol, «el poeta del poble»

■ Carme Messeguer

El passat dijous 18 de desembre, al Palau Montcada de Fraga, es va celebrar un «berenar poètic» en homenatge al poeta recentment desaparegut Miquel Martí i Pol. L'acte, promogut per la Biblioteca Municipal de Fraga, el Centre del Professorat i de Recursos del Baix Cinca, el Casal Jaume I de Fraga i l'Ateneu, va consistir en la projecció d'un muntatge en Power Point sobre la vida i l'obra del poeta, que va córrer a càrrec del professor Pep Labat de l'IES Ramon J. Sender de Fraga; tot seguit, els alumnes de l'IES Baix Cinca van presentar un auca sobre la vida del poeta osonenc; el «berenar poètic» va consistir en

la lectura dels poemes inclosos en l'obra *Bon profit!*, adreçats a la canalla, per part de xiquets i xiquetes dels col·legis Miguel Servet i Sant Josep de Calasanz; un berenar elaborat a partir de les receptes dels berenars més tradicionals incloses en l'obra esmentada; i la lectura d'una selecció de poemes de Martí i Pol, que va efectuar de manera espontània el públic assistent. Els participants al «berenar poètic» van poder emportar-se com a record de l'acte poemes i punts de llibre i visitar una petita exposició de llibres i de material audiovisual sobre la vida i l'obra del malaguanyat poeta. L'acte es va tancar amb l'audició de dos

poemes de Martí i Pol musicats per Lluís Llach i inclosos en l'espectacle *Germanies*, que es va presentar l'any 2000 a València i en què van partici-

par membres de la Coral Infantil de l'Institut Musical de Fraga, alguns dels quals es van comptar entre el públic lector del «berenar poètic».

ESTAMPES RIBERENQUES

D'illes i mitjanes o que negra ets l'hi diu el corb a la garsa

■ Guillem Chacon

En el número 32 de *TdF* un text signat per l'Hèctor Moret amb el pseudònim Esteve Betrià (tant fa perquè ix la foto) em deixà desconcertat. Em critica anomenar «Illa dels Martinets» a l'illa on es reproduïxen diferents espècies de martinets a l'Aiguabarreig. D'entrada erra quan diu «quan no fa gaires anys es va voler batejar una porció de terra al·luvial envoltada d'aigua i freqüentada per l'espècie *Nycticorax nycticorax*». A banda del Martinet de nit –no se per què escriu només el nom científic i obvia el popular– hi ha un ventall d'altres espècies niadores de martinets, com ara el Martinet blanc, l'Esplugabous (conegut al Baix Cinca com Pica-bous) o l'Agró roig. D'aquí el nom d'Illa dels Martinets.

Quan vaig triar aquest nom per l'illa vaig tenir en compte que, en realitat, no ens enganyem, aquesta àrea de l'Aiguabarreig és anomenada per les viles baixcinquenes i particularment per Mequinensa i Torrent com «Les Isles», també vaig tenir present que calia especificar la qualitat d'illa. Pot ser en Moret no deu saber que una mitjana no sempre és una illa, ja que el mot es refereix a les gleres emergents o als boscatges riberencs. I el cas més proper és el de la Mitjana de Lleida que no és pas una illa, sinó una mitjana.

Ho vaig batejar doncs així i crec que fou encertat també per a donar-l'hi protagonisme i divulgació, de la mateixa manera que vaig triar –i registrar– el nom d'Aiguabarreig per a la confluència del Segre, el Cinca i l'Ebre.

Que em vaig equivocar? pot ser. Tot es pot interpretar.

Ara bé, el que no te cap justificació són les males maneres de donar l'opinió. Cal ofendre? Cal anar sempre a fer mal?

Diu Moret referint-se a mi «el nom que triaren els improvisats toponimistes de mirada metropolitana» i «en espanyol, per a què m'entenguen els batejadors metropolitans». Cal ser tan rof? Cal tenir tan poca educació per donar un parer? És clar que sóc un «improvisat toponimista» certament forçat per la situació de voler divulgar una contrada, però al pas dels anys ben lluny que han arribat els meus topònims. De fet tota la documentació oficial dels dos governs i publicacions dels darrers anys empra els meus topònims.

Però tornem. El paràgraf definitiu és quan diu «perquè com sap tothom, amb un mínim coneixement del lèxic del territori –ja hi estem de nou, comparem qui sap més de lèxic en l'àmbit del medi natural?–, a la conca baixa del Segre i l'Ebre d'aquests terrenys al·luvials se n'ha dit sempre 'mitjana'». I es queda tan ample.

No sé que entèn en Moret per «metropolità» però més enllà de la Barcelona on resideix hi ha moltes illes que conec i he visitat, l'Illa Roja de Begur, l'Illa de Caramany als Aiguamolls de l'Empordà, S'Illa/Silla de València, l'Illa d'Audí, i al Delta de l'Ebre la de Gràcia, Sant Antoni o la gran illa de Buda. O l'Illa de Galatxo de Móra d'Ebre, per citar-ne unes poquetes, algunes per cert, a la conca de l'Ebre. Illes i no mitjanes. Clar, que llegint l'Alcover-Moll hauria tingut prou aquest «expert».

Hèctor, el català va més enllà de la teua àrea metropolitana i la Mequinensa que visites ocasionalment. Quina situació més absurda. Jo visc a Mequinensa i calcigo de dilluns a dilluns de nord a sud la Franja de Ponent, i tu que vius a Barcelona goses dir-me «metropolità». Mal encaminat vas. T'has vist?

Per cert, el fragatí estudiós del medi fluvial Josep Lluís Escuer unes pàgines més endavant del mateix *TdF* parla contínuament d'illes per a referir-se a les nostres illes.

Marcel·lí Iglésias, president de la Diputació General d'Aragó

«Continuarem les mobilitzacions mentre

Saragossa, 26 de novembre de 2003, dos quarts d'onze del matí. Amb Màrio Sasot entrem a l'Edifici Pignatelli, seu de la presidència de la Diputació General d'Aragó, del Govern d'Aragó. Marcel·lí Iglésias, ens rep amb una serena cordialitat, potser una mica a la defensiva, amb el tarannà típic d'un polític enfront d'un periodista.

Pregunta. Quin balanç feu dels vostres anys al davant de la Diputació General d'Aragó, del Govern d'Aragó?

Resposta. Jo, obligatòriament, com qualsevol responsable polític, en faig un balanç positiu. Estem donant un salt fonamental en la necessitat d'estabilitzar les institucions aragoneses. Però paral·lelament a això hem pogut encaixar una sèrie de projectes molt

importants, com l'aprofitament de les noves comunicacions i de la nostra ubicació geogràfica que tenen molta relació, per una part en la logística, i per altra en una de les activitats econòmiques més importants a l'Aragó, com és el turisme. Per una altra part estem tancant un procés de reorganització territorial de la comunitat amb la comarcalització. Paral·lelament, aquesta estabilitat política ens ha permès abordar –jo espero que amb èxit– la gran amenaça que se'ns ha plantejat des del Govern central, que ha sigut el transvasament de l'Ebre.

P. Quant a aquest rader tema, quines són les mesures que s'han pensat prendre des del Govern d'Aragó davant d'aquest pla hidrològic?

R. Penso que hem aconseguit unificar bastant les posicions a dintre dels partits polí-

tics aragonesos, i de la societat aragonesa. En segon lloc, hem intentat bloquejar –i de moment ho hem aconseguit– la posició de la Unió Europea perquè no finacien el projecte. En tercer lloc, jurídicament, hem estat impugnant tots els passos que s'han fet des de l'Administració central. En quart lloc, hem posat a treballar els que considerem els millors científics relacionats amb l'aigua, tant aragonesos com de les principals universitats de tot lo món perquè facen informes que han resultat del tot contraris a aquests tipus de situacions.

Tenim la societat aragonesa clarament en contra del transvasament. Hi ha una mobilització anual, que ja ni la hem de convocar. El segon diumenge d'octubre ja és una mobilització fixa contra el transvasament de l'Ebre. I aquesta la continuarem mantenint mentre tinguem l'amenaça.

P. La reacció d'altres societats com ara la catalana, sobretot la del sud de Catalunya, com ho valoreu?

R. Recentment he estat a Catalunya, i especialment a Lleida i Tarragona. Jo crec que s'entén perfectament el que significa el transvasament de l'Ebre. Aquestes dos societats, tant a les Terres de l'Ebre com a Lleida, on els regs i l'aigua són fonamentals, ho entenen perfectament. Això s'ha vist reflectit en les últimes eleccions autonòmiques catalanes. Des d'un punt de vista social hi ha una gran coincidència en rebutjar el projecte de transvasament, tant a Catalunya com a Aragó.

P. Com es veu a l'Aragó la immigració, la nova immigració?

R. És un dels desafiaments,

no diré dels problemes, de la societat moderna. Per a la societat aragonesa el problema demogràfic és un dels primers problemes. Aragó ha perdut molta població com a conseqüència d'aquests fenòmens que ja he intentat explicar, el problema d'una societat que s'ha quedat bloquejada a l'interior, de difícil comunicació. etc. Per això per la nostra societat el fenomen de la immigració és un fenomen molt positiu. Sabem que si l'economia se'ns parés podria crear-nos tensions. Avui és l'única via per la qual nosaltres podem començar a solucionar els problemes demogràfics. De fet, nosaltres hem donat en els dos últims anys 70.000 targetes sanitàries més, que ens donen una idea de l'increment demogràfic que estem tenint, i això ho estem notant als hospitals, i en el repunt important que tenim a les escoles, etc.

«Per la nostra societat el fenomen de la immigració és molt positiu.»

P. Parlant de l'emigració d'aragonesos a Catalunya, al País Valencià, a Madrid... quina relació hi ha per part del Govern d'Aragó amb aquests aragonesos?

R. L'emigració ara s'ha parat, afortunadament. Hem invertit la tendència. És una de les coses de les que estic més satisfet. Per primera vegada, hi ha molta més gent i empreses que vénen a treballar aquí que els que se'n va cap altres llocs.

És veritat que tenim una gran quantitat de famílies que va

tinguem l'amença del transvasament»

haver de sortir d'aquí en dècades passades a València, a Catalunya, al País Basc, a Madrid i a França. Per això mantenim una gran vinculació amb aquestes comunitats, fonamentalment a través de les cases d'Aragó, a les quals donem el suport que es mereixen.

«Que vinguen empreses de Catalunya a l'Aragó no ha de crear tensions.»

P. Tornant al tema laboral i econòmic, heu notat en les vostres visites a Catalunya, si hi ha una mica de gelosia, o recels per part d'institucions catalanes per haver aconseguit que algunes empreses descarten el seu emplaçament a Catalunya i s'hagin instal·lat a Aragó, com Inditex, Oriana de Cordoniu o Memory Set?

R. Jo no tinc aquesta aquesta sensació. Afortunadament som en una economia oberta en un món obert. Les comunitats autònomes són administracions noves però no tenen la voluntat de crear fronteres a l'economia. Per tant, que vinguen empreses de Catalunya a l'Aragó no ha de crear cap tensió. Durant molt de temps ha passat a la inversa. Som en una economia oberta, i som en un espai econòmic —com és la vall de l'Ebre— en què existeixen moltes interrelacions. Tota la zona oriental aragonesa està molt condicionada, molt confosa amb l'economia de l'àrea de Lleida. Hi ha una gran interrelació i això no és dolent. I si anéssim a posar fronteres ens equivocariem tots. El país ha de ser cada dia més obert i no més tancat o proteccionista.

P. Com veieu la possible participació del Govern d'Aragó a l'Institut Ramon Llull de projecció exterior de la llengua i la cultura catalanes que, en principi, impulsen el Govern de la Generalitat de Catalunya i el Govern de les Illes Balears?

R. No hi participam, no hi hem participat, perquè nosaltres estem en un debat anterior. Encara estam sense solucionar la demanda que planteja l'Estatut d'Autonomia, reformat al 1996, del reconeixement de l'aragonès i del català. Per tant, hem de donar sortida primer a la demanda de l'Estatut i ho volem fer en aquesta legislatura que hem començat, amb una Llei de llengües, que reconega com un fet positiu —no com una pedra a la sabata— la diversitat lingüística que tenim a la comunitat.

P. Podríeu comentar una mica més el projecte de llei de llengües, que ja al 1997 va tenir un dictamen favorable de les

Corts d'Aragó?

R. Sí, i en la línia d'aquell dictamen, que era un dictamen unànime, a mi m'agradaria que ens poguéssim moure per a poder aprofundir, avançar i arribar a un acord.

Des del Departament de Cultura s'està treballant en una proposta que farem ben aviat, durant l'any 2004. Una proposta que buscarà el màxim de suport al Parlament.

P. Mentre arriba aquesta llei de llengües, podeu explicar quines relacions manté el Govern d'Aragó amb les principals associacions culturals preocupades per la llengua catalana a l'Aragó?

R. Alguns d'aquests instituts, els que més em sonen, els ajudàvem a finançar des de la Diputació d'Osca, que és el que jo més conec. Per exemple l'Institut d'Estudis del Baix Cinca (no sé si continua aquest finançament), per part de l'Institut de Estudios Altoaragones.

Són entitats d'àmbit comarcal que han treballat bé, que estan fent una tasca important des del punt de vista de defensa de les minories lingüístiques i culturals. Que són respectables.

P. Després de l'última reestructuració de límits eclesiàstics s'ha generat una discussió permanent a Aragó i a Catalunya envers la custòdia dels béns eclesiàstics que es conserven al bisbat de Lleida...

R. Al bisbat de Lleida i a alguns altres museus de Barcelona, com el Museu Nacional de Catalunya. El que hem plantejat són dues coses. La primera és que els bisbes han de ser capaços de complir les resolucions dels seus propis tribunals eclesiàstics de Roma. Quan s'ha fet una delimitació, quan la pròpia organització eclesiàstica ha fet una nova delimitació adequant els nous límits als límits aragonesos —als límits polítics i administratius d'Aragó i de Catalunya— sembla bastant lògica la sentència que va fer la Santa Seu. Per tant, des d'aquí no podem fer altra cosa que demanar que es compleixi aquesta sentència. Nosaltres pensam, i coincidim amb Roma i amb els bisbes aragonesos també, amb què els béns són de les parròquies. Per tant s'hauria de buscar una solució, la qual penso que no ha de sorgir d'un enfrontament sinó d'acceptar una realitat: que els béns són de les parròquies i si s'ha fet una reestructuració de les parròquies sembla lògic que aquests béns vagin allà d'on han sigut sempre. Paral·lelament cal reconèixer que hi ha molt patrimoni que el bisbat de Lleida l'ha conservat; i així ho reconeixem.

ERNEST LLUCH EN LA MEMÒRIA

El dia de l'entrevista es complia el tercer aniversari de l'assassinat del polític socialista català Ernest Lluch. Em ve a la memòria un encontre entre els màxims representants de l'Estat espanyol a la província d'Osca: el governador civil, el president de la Diputació i el ministre de Sanitat del Govern central. Les persones que ostentaven aquests càrrecs eren, respectivament, Miguel Gòdia, de Mequinensa, Marcel·lí Iglésias, de Bonansa, i Ernest Lluch, de Premià de Mar.

El llavors ministre de Sanitat redactà, més tard, una breu nota en el desaparegut setmanari *El Món* on va subratllar un fet insòlit, pràcticament irreplicable, en la història social de la llengua catalana a la província d'Osca, i de l'Aragó en general. I era el fet, del qual el ministre Lluch es mostrava cofoi, que les tres màximes autoritats de l'Estat a la província havien estat dialogant àmplia estona en català, la llengua que els unia a tots tres per sobre de les representacions que cadascú ostentava. Es pot pensar que això és pura anècdota, però sovint amb aquests detalls podem entreveure els tarannàs de les persones.

B.de M.

Berenguer de Mussots

Jaime de Piniés i Rubio

Quan vaig començar a escriure sobre la Franja moltes persones em preguntaven sobre Jaime de Piniés, que era de Benavarri. Jo poca cosa sabia sobre el personatge però aleshores era el més famós dels que havien nascut en aquells moments a la Franja. A mesura que va anar passant el temps, el personatge va restar també en l'oblit. El dia de Cap d'Any vaig llegir en una petita nota a la premsa que havia mort el 30 de desembre a Madrid als 86 anys d'edat.

Jaime de Piniés, malgrat que va néixer a Madrid el 1917, era originari de Benavarri, on encara avui la seva família tenen un bon grapat de terres. Llicenciat en dret i diplomàtic de carrera, el 1941 va tenir el primer destí com a secretari de l'ambaixada d'Espanya a l'Havana. Va treballar a les ambaixades de Manila, Washington i Londres i després va ser ambaixador al Regne Unit, però la seva important carrera la va realitzar a partir de 195 a l'ONU, any en què Espanya va entrar a formar part d'aquest organisme. Aquí va ocupar diferents càrrecs i, finalment, en va ser anomenat, representant permanent d'Espanya. L'any 1985 va presidir la 40 Assemblea General i un any després va ser anomenat secretari general adjunt de Javier Pérez de Cuéllar que, en aquells moments, ocupava la secretaria general.

Anomenat també com a ministre plenipotenciari de segona classe, és autor de diverses publicacions i va rebre abundants condecoracions, entre elles, la gran Creu de l'Orde d'Isabel la Catòlica i la Medalla d'Or del Spanish Institute de Nova York.

Joaquim Montclús

La Ribagorça, protegir la memòria oblidada

■ Emma Herrador

Vista general de la Poble de Roda

L'home té una memòria fràgil. Constantment ho podem comprovar fent un cop d'ull a l'actualitat. Però quan l'amnèsia s'exten en l'espai i el temps, es pot acabar oblidant els orígens. I sense orígens, es perd la identitat. Aquest era un risc que podia córrer la Ribagorça, en constant despoblació i on mancava una institució pròpia per salvaguardar la seua cultura. Fins que va aparèixer el Centre d'Estudis Ribagorçans (CERIB). Sorgit a finals del 2001, ha tret la seua primera publicació, *Ripacurtia*, on cristal·litza tot l'esforç dut a terme fins ara a la zona. La revista, que en el seu primer número tracta precisament el tema de

la identitat a la Ribagorça, recull una sèrie d'articles de diversos experts lligats a la comarca i és la plasmació de les jornades sobre este mateix tema celebrades el passat mes de maig a Benavarri.

Ripacurtia —el nom de la comarca en llatí— aborda diversos temes que afecten la realitat de la zona, alguns d'actualitat ben candent. És el cas del treball de l'antropòloga Josefina Roma, que exposa les reclamacions dels llocs de la Franja per recuperar i gestionar els seus bens culturals, com a patrimoni legítim i com a garantia de futur per la seua supervivència, en representar un veritable motor per al desen-

volupament econòmic a través del turisme.

Però la qüestió identitària també es vertebrava per altres vies i una de les més determinants és sens dubte la llengua. Més encara a la Ribagorça, territori que aglutina «tres valls, tres rius i tres idiomes —aragonès, català, castellà—», tal com recorda el president del CERIB, José Miguel Pesqué, en la introducció a la revista. Precisament, en este número el centre ha fet públic un manifest en defensa del català a la comarca i de les seues variants en tots els àmbits de la societat aragonesa.

Altres treballs de *Ripacurtia* també aborden la qüestió. Un d'ells és el del sociòleg Cecilio Lapresta, que fa un anàlisi de la situació del català i l'aragonès a tota la Comunitat Autònoma, debilitats per la manca de recolzament institucional i social, situació que porta inexorablement a una manca de conscienciació sobre el tema. I si no, que porta a fer-se les eternes preguntes: si es parla català, un no pot (o no el deixen) sentir-se aragonès? només es pot ser català? És tan aragonès el que parla català com el que parla castellà? Sembla gairebé un «amb mi o contra mi»... A tot este seguit de preguntes tracta igualment de donar resposta el sociòleg Josep Lluís Espluga, en un estudi que trenca estereotips dels catalans sobre els aragonesos de la Franja i viceversa.

El mateix joc de mirades el retrobem en l'article de l'historiador Oscar Jané, tot i que en el seu cas analitza quin paper va tenir la visió externa del francès com a generador d'una consciència pròpia a la comarca i com després la Monarquia

PREMIS AL CERI I RIPACURTIA

El ressò i reconeixement del què han gaudit el CERIB i la seua revista *Ripacurtia* ha estat ampli arreu, tan a l'Aragó com a Catalunya. Bona mostra d'açò n'és el premi «Sis de novembre» atorgat per l'Institut del Baix Cinca, en reconeixement al treball fet en defensa de les llengües a tota la Ribagorça, així com el premi dels Xarxa de Casals de Ponent.

E.H.

espanyola se n'aprofita per trencar la identitat local.

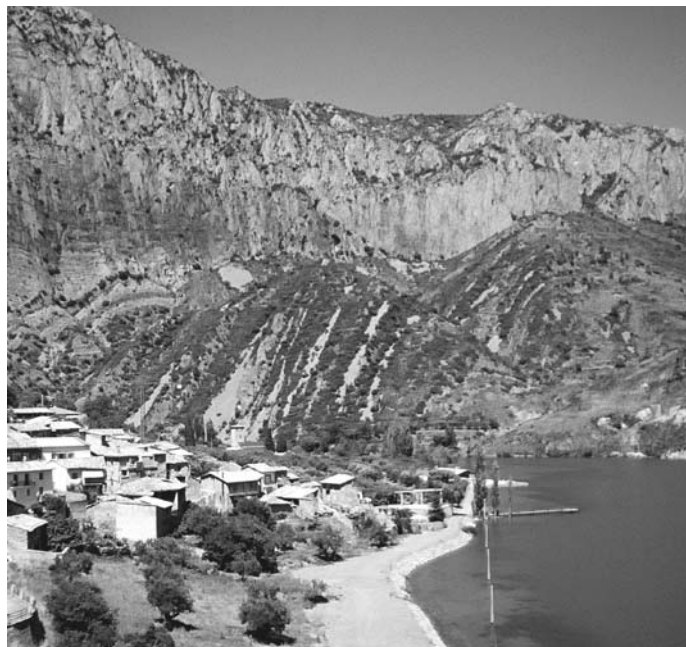
Un altre historiador, en Carlos Barrull, ens recorda les gravíssimes conseqüències que ha tingut durant molts anys «la vergonya de xarrar» i també el paper determinant que ha representat i representarà el procés de comarcalització a la Franja ribagorçana. Aquesta «autocoacció» en el parlar propi encara impera avui en dia, això malgrat totes les iniciatives dutes a terme en les darreres dècades per dignificar la llengua.

En aquest sentit va dirigit el treball del filòleg Ramon Sistac, que fa una llarga i exhaustiva explicació de la llengua catalana a la Ribagorça. En el seu estudi deixa ben clar l'acceptació que hi ha avui en dia per denominar el ribagorçà com a variant del català, però pronostica la desaparició dels altres parlars híbrids de la comarca més occidental, degut a la progressió del castellà. A tots aquests obstacles se n'afe-

geix un altre de més silencios però més mortífer, la despopolació. I és que ens preguntem si el dia que la llengua pròpia sigui per fi utilitzada sense complexes, quedarà prou gent per parlar-la.

En qualsevol cas, el recull de la memòria col·lectiva és determinant per fugir de l'oblit. El filòleg Hèctor Moret destaca en el seu treball –que se situa dins la línia de l'obra «colossal» *Bllat Colrat*, de la qual n'és coautor– fins a quin punt la literatura popular, encara que no sigui exclusiva a la Ribagorça, constitueix una part important d'un fràgil patrimoni i que per tant cal preservarla. També la historiadora Isabel García i la filòloga Carmen Castán reivindiquen este paper de la tradició oral com a part important de la identitat pròpia a la comarca.

Tot i les virtuts de *Ripacurtia*, encara manquen algunes veus perquè acabi de ser un treball coral. Entre els diferents estudis es troba a faltar algun

RICARD SOLANA

Vista de Sopeira

article en llengua aragonesa, o en la seva variant benasquesa, però des del CERIB confien que l'any que ve puguin cobrir aquesta mancança. El centre també espera desenvolupar les seves relacions i col·laboracions amb les institucions de l'Alta Ribagorça. Com ja avisa

Pesqué en la presentació de la revista, la feina que queda és feixuga: «Haremos todos los esfuerzos por poner en relación administraciones, personas e investigaciones que tan a menudo se dan la espalda por realidades políticas ajenas a lo social y lo cultural».

TOT ENSENYANT LES DENTS

La llengua del castell

■ Ramon Sistac

No hi ha res més fàcil que triar un bon argument per fer un article durant les festes de Nadal. El sentit religiós –catòlic o pagà– de la festa, el consumisme desbordat, la gastronomia tradicional i la que no ho és tant, la pau i la guerra, la *burbuja* Freixenet d'enguany... I ben segur que l'agressivitat publicitària nadalenca no és un dels temes menors, bo i tenint en compte que, malgrat tot, els anuncis de torrons i de xampany (o de *cava*, com se diu en políticament correcte), productes estrella del moment, solen ser els més innocus. No és aquest el cas de les colònies, perfums, massatges i desodorants, plens de referències sexuals de vegades ben poc subtils. O dels cotxes, vinculats sempre a la idea de poder fins al mateix frec del feixisme, del masculisme, de la prepotència. Amb un bon Audi, una ruixada de desodorant Axe i unes gotetes d'Hugo Boss puc esdevindre la bèstia sexual perfecta, el mascle dominant semental de l'espècie tota, el guia il·luminat dels pobles esgarriats...

Però no són estos els anuncis que m'han colpit especialment durant les festes. N'hi ha un que m'ha deixat molt més tocat encara. Destaca per la seua, diguem-ne, senzillesa, pel seu missatge

tan elemental. Tant que, com se diu en llengua parenta, *raya en la gilipollez*. Es tracta del de la Leche el Castillo, marca que tothom identifica amb la modèlica empresa Granja Castelló, de Molle-russa (o de Golmés?), però que a l'etiquetatge fa constar la raó social Lactimilk S.A., d'Arteixo (A Coruña). No hi ha, al seu anunci radiofònic, cap més recurs publicitari que una veu senzilla i nostrada, i ben lleidatana, que ens raona que l'empresa és catalaníssima, tot i que porta el covadonguà nom de El Castillo. S'imaginem vostès quant costaria canviar-nos el nom per a dir-nos «El Castell»? ens diu. Una inversió enorme en tanques publicitàries, etiquetes, pintura, etc. Al capdavall, continua el raonament, som catalans, i als catalans el que ens interessa és el negoci, i no perdre el temps amb collonades.

Em sembla d'una claredat meridiana, i cal agrair-los la sinceritat. Ni normalització, ni pactes tripartits, ni fòrum de les cultures, ni hòsties: la llengua catalana no val una puta merda i, els catalans, «a la pela». Ja em disculpareu el to, però considero important que tots diguem les coses tal com són. I, ja que he començat a traspasar la barrera de les bones maneres, ja res no m'impedeix de dir-los, i dir-vos, que la seua llet aigualida se la poden fotre ben bé al cul, i espero que els irrite les morenes. Demano des d'ací el boicot total als productes «El Castillo». Al capdavall, eix raonament tronat que fan servir és el mateix que ha portat la coalició que lidera o liderava el Sr. Jordi Pujol a ballar amb l'escombra.

Als Reis Mags: Bush, Blair i Aznar

Benvolguts Reis Mags del segle XXI. El naixement ja no està a Betlem, el naixement està a les Azores. Una nova era ha començat amb Bush, Blair i Aznar, tres reis del nostre món, guiats per l'estrella del poder s'han saltat d'Orient a Occident, tots i cada un dels drets internacionals i han iniciat un camí junts, el de la guerra a l'Iraq. Els tres reis portadors de la pau, d'una gegantina falsa pau, que, a diferència dels antics mags d'Orient, a aquests la màgia no els ha funcionat, ja que la seua tan esventada pau s'ha convertit en tot el contrari: en inestabilitat i mort.

Benvolguts Reis de les Azores, "torneu a les vostres residències!!" us diria Jesús de Natzaret si s'ensopegués amb vosaltros. Torneu al Dret Internacional!! a l'ONU! i o pequeu més!! Als homes ambiciosos de poder els podeu enganyar, però a totes les persones senzilles i plenes d'esme, no. Ells saben que no és la pau allò que busqueu a l'Iraq sinó arrancar-ne l'or, l'encens i la mirra. Ja sabeu a què em refereixo.

Desitjo la pau per als tres reis de les Azores perquè penso que l'haureu de menester d'ara endavant. Rectifiqueu que encara esteu a temps de salvar molts vides humanes innocents en aquest conflicte, que aniran morint perquè no heu seguit l'exemple dels Reis d'Orient, que sí van saber agenollar-se davant la Justícia Universal, representada per aquest personatge tan senzill i tan gran, en considerar tots els humans per un igual, que va ser Jesús de Nazaret.

Miquel Estaña

L'alcalde del Torricó i president de de la Llitera, Salvador Plana, reelegit de nou president de la FAMCP

El president del Govern d'Aragó, Marcel·lí Iglésias, va clausurar la quarta assemblea

■ Anna Enjuanes

La IV Assemblea de la Federació Aragonesa de Municipis, Comarques i Províncies que va tenir lloc a Saragossa els passats 20 i 21 de desembre va reelegir de nou al socialista, Salvador Plana, i va nomenar als nous membres de la Comissió executiva 11 alcaldes del PSOE, 4 del PP, 4 del PAR, 1 de IU (per cessió del PSOE) i 1 de la CHA.

La FAMCP va aprovar la resolució d'incrementar fins a 40 milions d'euros el Fons Local de Cooperació. També es va acordar la creació d'una Comissió mixta entre les Corts d'Aragó i la FAMCP per «flexibilitzar lleis que xoquen amb interessos municipals» segon va assenyalar Plana. Així, com impulsar el Consell

de Cooperació i Desenvolupament d'Aragó.

En quant a Ordenació del Territori, es va proposar la creació d'oficines comarcals d'assessorament urbanístic i mediambientals amb facultats per resoldre expedients urbanístics, pel que es sol·licitarà les transferències oportunes i la modificació de la Llei Urbanística d'Aragó, a més d'agilitzar les comissions d'Ordenació del Territori en la resolució dels expedients i que no interfereixen en l'autonomia local.

Clausura de l'Assemblea

El president del Govern d'Aragó, Marcelino Iglesias, va assegurar haver pres «bona

nota» de les preocupacions que afecten als municipis, en especial les que afecten a finançament i agilització de les comissions d'Ordenació del Territori. Iglesias també va recordar que Aragó es una de les Comunitats Autònomes que més coopera amb els plans de les entitats locals, i va reiterar el compromís de les reivindicacions que li va transmetre el president de la FAMCP, Salvador Plana.

SUBSCRIU-T'HI
974 47 19 93
93 805 02 70

Normalització lingüística al Matarranya, primeres passes en la bona direcció

■ Lluís Rajadell

RICARD SOLANA

Les comarques del Matarranya i el Baix Aragó no han esperat a l'aprovació per les Corts de la tantes vegades anunciada Llei de Llengües d'Aragó per adoptar iniciatives que incrementen la presència de la llengua catalana a tots els àmbits de la vida local. S'estan donant les primeres passes cap a la normalització, encara que esta continua sent una meta llunyana.

La Comarca del Matarranya va ser la primera d'Aragó en crear-se amb una denominació bilingüe—després n'han vingut d'altres a la província d'Ossa—, un bilingüisme que abasta també als dinou pobles d'esta demarcació, plasmats a la llei de constitució de la comarca en les dues llengües.

A més, els plens de la Comarca del Matarranya es fan des dels inicis en castellà i català, indistintament. Fa poques setmanes també la veïna Comarca del Baix Aragó, amb set pobles catalanoparlants i catorze castellanoparlants, va aprovar que al Consell

Comarcal els portaveus pogueren intervingre en les dues llengües de la comarca. Quan ho facen en català, hauran de resumir la seua intervenció en castellà.

A l'ensenyament també s'han extès pràcticament per tota la Comarca del Matarranya les classes optatives de català a primària i secundària. Lamentablement, la cosa està més endarrerida al Baix Aragó, on les perspectives del català són més negres. La demanda de classes de català a les escoles no para de créixer al Matarranya. En algun cas, como Ràfels, el 100% dels alumnes del poble aprenen català al col·legi.

L'acceptació de la realitat lingüística del Matarranya per la nova administració comarcal ha suposat que, per exemple, el rètol que anuncia al viatger que entra a la Comarca del Matarranya estiga escrit en les dues llengües. Els noms a l'entrada dels pobles estan també escrits en català i castellà quan la competència de col·locar-los

és de la Comarca.

A l'àmbit cultural, la presència del català és creixent. De fet va ser en aquest camp on aquesta maltractada llengua va començar a aixecar el cap a la dècada dels anys vuitanta del segle passat. Antoni Llerda, alcalde de Queretes, va ser un dels pioners en la dignificació del català. «La situació ha millorat molt. Lo més important és, en la meua opinió, l'acceptació de la realitat lingüística tant per la pròpia població com per les administracions de fora de la comarca», explica Llerda.

L'alcalde de Queretes recorda que «s'ha passat d'una situació d'utilització del català en públic limitada a actes culturals, com la Cabalcada de Reis, on la mateixa gent del poble deia que no entenia el que es deia, a veure com en molts actes oficials la presència del català és acceptada amb normalitat, inclús pels càrrecs institucionals de fora de la Franja».

L'animada activitat editorial del Matarranya és fa majoritàriament en català i alguns pobles, encara que pocs, han retolat els noms dels seus carrers també en aquesta llengua. El paper de les associacions culturals ha estat decisiu per aquest progrés.

La principal barrera és encara l'escriptura. Encara que als plens del Matarranya i del Baix Aragó es pot parlar en català, les actes i tots els documents es redacten únicament en castellà. A la comarca del Matarranya s'ha plantejat, no obstant, la possibilitat de disposar d'un servei de traducció que permetta redactar també les actes de forma bilingüe.

On el panorama es més complicat és als pobles catala-

noparlants del Baix Aragó, una comarca majoritàriament castellanoparlant.

Antonio Arrufat, alcalde de la Sorollera, afirma que la societat baixaragonesa avança també en l'ús del català. Destaca que «els pobles castellanoparlants admeten sense problemes l'ús públic de la nostra llengua, i és d'agrair esta actitud». Als plens de la Sorollera els intervingents poden parlar en qualsevol de les dues llengües. Arrufat reconeix, no obstant, que la plena normalització del català és una meta «complicada» però no inviable. «No cal córrer massa, la cooficialitat arribarà per que serà una realitat que madurarà i caurà pel seu propi pes».

Antoni Llerda creu que en l'activitat cultural l'ús del català camina cap a la plena normalització, encara que en el conjunt de la societat l'equiparació de les dues llengües és una meta que no s'albira a l'horitzó. Llerda, un dels activistes culturals del català més veterans de Terol, està convençut que la societat matarranyenca «va per davant de la legislació autonòmica i, en molts, aspectes s'ha anticipat a la Llei de Llengües d'Aragó». En la seua opinió, ja s'ha donat el primer pas cap a la normalització: l'acceptació de la dignitat de la pròpia llengua per la població catalanoparlant. Aquest alcalde encara recorda com fa unes dècades els cartells que es posaven un dia en català apareixien arrencats al següent. Ara queda el segon pas: l'adopció de mesures administratives de foment de l'ús públic del català, com la retolació de carrers o la redacció de tot tipus de documents. La DGA i les Corts d'Aragó tenen la paraula.

Els professors Huguet i Navarro, Premis Nacionals d'Investigació Educativa

■ Màrio Sasot

Els professors baixcinquenys Àngel Huguet i José Luis Navarro han rebut el segon dels Premis Nacionals a la Investigació Educativa que anualment concedeix el Centre d'Investigació i Innovació Educativa del Ministeri d'Educació, Ciència i Esports (Secretaria d' Estat d' Educació i Universitats).

El premi, valorat en sis mil euros, ha sigut atorgat pel treball d'investigació titulat «El conocimiento de la lengua castellana en alumnado emigrante escolarizado en 1º de ESO. Un estudio empírico».

Àngel Huguet, natural de Bellver de Cinca, és professor titular de Psicologia Evolutiva i de l'Educació de la Facultat de Ciències de l'Educació de la Universitat de Lleida.

José Luis Navarro és natural de Saragossa i resident des de fa més de dos dècades a Fraga.

és llicenciat en Psicologia, professor de Primària i actualment treballa com a assessor pedagògic al Centre de Professors de Fraga. A més, és professor associat a la Universitat de Lleida).

El treball premiat analitza el nivell de competència lingüística en castellà i el grau d'integració dels alumnes immigrants que arriben, amb altres llengües i cultures maternes, a zones bilingües com és el cas de Fraga, i les repercussions que tenen aquestes situacions en el desenvolupament i supervivència de la llengua autòctona, en aquest cas el Català, dins d'una regió de majoria castellana com és l'Aragó.

Al mateix temps, el treball de Navarro i Huguet analitza les mesures previstes per les diverses autoritats educatives (Ministeri d'Educació, Departaments

Àngel Huguet i José Luis Navarro

d'Educació de les Comunitats Autònomes) de cara a la integració lingüística dels alumnes emigrants, valoren els avantatges dels plans educatius bilingües i contemplan propostes novedoses com el Projecte Lingüístic de Centre, que introduiria la presència de les llengües dels alumnes immigrants dins del currículum i l'adequació del model organitzatiu del centre a les característiques de l'alumnat inscrit i de l'entorn social concret.

Els governs d'Aragó i Catalunya confeccionen una enquesta demolingüística per a la Franja

■ M. Carme Alcover

L'Institut Aragonès d'Estadística del Govern d'Aragó sota la direcció de José Mª Campo i la supervisió lingüística de la que subscriu, ha signat un Conveni de col·laboració amb el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya per la realització d'una enquesta sociolingüística a la franja catalanoparlant aragonesa. Enquesta que es passarà també a totes les àrees lingüístiques catalanes de l'Alguer, Andorra, València, i Balears.

Per confeccionar aquest projecte totes les comunitats culturals lingüístiques anomenades s'han reunit periòdicament per aportar dades de la realitat social de cada territori i elaborar l'enquesta que a hores d'ara

s'haurà realitzat ja a tots els territoris.

Aragó partia d'un estudi sociolingüístic que realitzà la Universitat de Saragossa l'any 1995 i que no s'havia actualitzat. Per això, es va engegar aquest projecte amb molta il·lusió i ganes per veure si l'actitud dels parlants de la franja envers la seua llengua havia variat respecte a la situació de fa deu anys.

L'enquesta consta de 5 blocs on interessa saber, quina llengua és l'habitual i el coneixement que se'n té, els ussos familiars, la transmissió lingüística de pares i fills, els ussos lingüístics i un últim bloc sobre les indústries culturals i internet. A més a més, hem procurat buscar

enquestadors de la franja perquè la parla de l'enquestador no resulti estranya a l'oient enquestat telefònicament.

Els resultats ens permetran diagnosticar als diferents territoris ut supra indicats la vitalitat de la llengua; fonamentalment en tres paràmetres: els coneixements actius i passius dels parlants, els ussos orals de la llengua i les opinions, actituds i representacions que de la llengua en tenen.

Probablement l'estudi ens aportarà resultats comparatius sobre l'estat sincrònic de la llengua catalana; esperem que siguin encoratjadors i que ens permetin encarar el segle XXI amb un nou i renovat optimisme lingüístic.

ARAGÓ PRESENT AL CAT DE BARCELONA

Al Centre Artesà Tradicionari, al barri barcelonès de Gràcia, dins del II Cicle de Música Folk de l'11 al 19 de desembre va estar dedicat a l'Aragó per tal d'agermanar els dos territoris veïns. La setmana va iniciar-se amb la inauguració de l'exposició d'ASCUMA *Ataüllar el món des del Molinar* dedicada al poeta penarrogí Desideri Lombarte i que ha recorregut durant aquest mateix any: Fraga, Calaceit, la Fatarella i Arnes i que de vegades va acompanyada d'actuacions d'Antoni Bengochea recitant els versos del poeta o de Túrnez & Sesé que musiquen els textos. L'acte de l'Aragó al CAT fou presentat pel president de l'entitat barcelonina, el president del Centre Aragonès, el coordinador i dinamitzador cultural del Centre Andrés Castro i la responsable de l'exposició itinerant Pepa Nogués que comentà la singular personalitat de l'escriptor, el seu lideratge cultural i la influència de l'obra després de la seua mort a través d'uns grans panells molt didàctics, amb suggerents il·lustracions i fotografies que atrauen al visitant i que el traslladen en l'època en què visqué l'autor matarranyenc. Durant tota la setmana en el mateix escenari hi van haver diverses actuacions musicals aragoneses: La Birolla que presentà el CD *Debán d'o camín*, el grup folklòric Val d'Echo, els dolçainers del Baix Aragó i A Cadiera Coxa i A Ronda d'os Chotos d'Embún. I una segona exposició de la dinàmica i veterana Associació de Gaiters d'Aragó: *Exposició de material AGA*. Esperem que aquesta coincidència de llengües aragoneses que es donà en el CAT enguany servisca per impulsar la situació de normalització lingüística en el nostre territori.

Carles Sancho

GALERIA DE PERSONATGES

Sigrid Schmidt
«Com la Codonyera, no hi ha res»

■ **Berenguer de Mussots**

Sigrid Schmidt von der Twer, nascuda a Wuppertal (Renània-Westfàlia, Alemanya) el 1940, passà part de la infantesa, de 1942 a 1945, a la regió de Silèsia –actual Polònia– i de 1945 a 1947 a la de Baviera, abans de retornar a la ciutat natal. Foren anys molt durs per a Alemanya i per a la família Schmidt: mare, cinc germans (quatre noies i un noi) i amb el pare mort a finals de la Segona Guerra Mundial lluny de casa. Tanmateix els anys passats en regions tan boscoses com Silèsia i Baviera donaren a la Sigrid uns lligams amb la natura que encara avui conserva.

El 1961, mentre estudiava a Colònia conegué Artur Quintana, jove estudiant català, amb qui es casà el 1962. La Setmana Santa de 1966 amb l'Artur visità per primera vegada la Codonyera i d'aleshores ençà

les relacions amb la gent d'aquesta vila i amb la seua llengua i la seua cultura no han fet sinó augmentar. Mestra de l'ensenyament primari i secundari des de 1966-1967, primer a Friburg i més tard a Espira –on la família Quintana ha residit fins fa ben poc–, també s'ha sentit compromesa amb la llengua i la cultura turques des que fa gairebé trenta anys s'inicià com a mestra d'infants turcs residents a Alemanya. Traductora de l'aragonès, del turc i del català a l'alemany –i d'aquesta llengua a les altres tres–, sovint ha col·laborat amb el seu marit en la redacció de treballs sobre la llengua i la cultura catalanes a l'Aragó. Ja el 1973 publicà, amb l'Artur Quintana, un breu article a *Andalán* en defensa de la llengua i de la cultura de l'Aragó catalanòfon, que significà, d'alguna manera, un punt

important en l'inici del desvetllament de la consciència lingüísticocultural de les comarques aragoneses de llengua catalana. Sigrid Schmidt és, sens dubte, la persona que, junt a l'Artur Quintana, més coneix la gent i els paisatges de la Franja en el seu conjunt. En els més de trenta-cinc anys de recórrer el nostre allargassat territori –de les Paüls a la Codonyera i d'Aiguaviva a Roda– han estat molts els vincles afectius sorgits del tracte quotidià amb els seus habitants.

Jubilada enguany de mestra, la Sigrid, i jubilat de bibliotecari, l'Artur, aquesta parella germanocatalana –empeltada de

moltes altres nacionalitats i cultures– ha fixat la residència a la Codonyera, des d'on continuen treballant per tal de reforçar els punts més febles del món català, aragonès, turc, occità, ... Això sí, de tant en tant, troben a faltar els fills –en Marc i la Guiomar–, i els nets –la Rudja, l'Àtila, l'Alina i en Darius– i se'n van de visita al Palatinat.

CRÒNIQUES TAGARINES

***Dura tamen
 molli saxa
 cavantur aqua***

■ **Esteve Betrià**

Inicio la redacció d'aquest escrit a les vuit del vespre del 31 de desembre de 2003, quatre hores abans de donar per acabat oficialment l'any del centenari de Francesc de Borja Moll i Marquès, nascut a Ciutadella de Menorca el 10 d'octubre de 1903. El títol que l'encapçala pertany a l'*Ars amandi* d'Ovidi i fou la divisa que adoptà aquest insigne lingüista i escriptor. En català ve a significar que per dures que siguin les roques, la persistència de l'aigua acaba per desgastar-les. Crec recordar que Goethe també prengué aquests mots d'Ovidi com a emblema vital, però no ho juraria. En el cas de Francesc de B. Moll és evident que a més del significat de la sentència, hi té un paper important en l'adopció com a divisa la coincidència, si més no formal, d'una part del text llatí amb el primer cognom del filòleg menorquí.

Sobre les relacions que mantingué Francesc de B. Moll amb les nostres comarques, el doctor Artur Quintana publicà en el número d'abril de l'any passat de *Temps de Franja* un article molt detallat. El que no deia l'article –no era el lloc més adequat per fer-ho– és com el mestre Moll influí –cosa que mai no li agrai-

rem prou– en la decisió del doctor Quintana per investigar la llengua, i de retruc la cultura en general, de les nostres comarques. Ara, en *La vall de Balat (Memòria de l'Aragó 1948-2003)*, l'escriptor Artur Quintana s'ha permès descriure en detall com fou l'inici de la seua dedicació filològica, i també vital, a les nostres terres: «... el 1965 vaig decidir emprendre l'estudi d'un parlar català per a fer-ne una tesi. A Madrid, suposo que aquell mateix any, al Congrés de Filologia Romànica, vaig abordar en Francesc de Borja Moll demanant-li que m'aconsellés a l'hora de triar un o altre parlar per a la meua tesi. La resposta va ser contundent: 'Anau a Maella, que diuen sartane'. [...] Jo a Maella, no hi coneixia ningú. [...] per Setmana Santa del 1966 [...] vam entrar per la carrera Major [de la Codonyera], hi havia un corro de dones [...] totes fent conviarsa, sense excepció, en català. [...] Quedàrem que a l'estiu tornaríem [...] I així va ser, durant bastant de temps, entre tres i quatre mesos anualment.» D'aquell «Go to West!» mol-lià proferit fa gairebé quaranta anys al jove filòleg gracienc, han sorgit un extens reguitzell d'investigacions i afanys dedicats a les nostres comarques.

Així doncs, des d'ací vos aconsello la lectura pausada de *La vall de Balat*: vos adonareu que potser els mots d'Ovidi *Dura tamen molli saxa cavantur aqua* no només són aplicables a la vida científica del mestre Moll, sinó també a la del mestre Quintana; tot i que quintana en català signifiqui simplement –o no– 'Camp, pastura, immediat al mas'.

El Vallès Oriental acull la 53a Festa de les Lletres Catalanes

■ **Aleix Castellnou**

Granollers, Mollet de Vallès i la Garriga, han estat la seu de les celebracions de la Nit de Santa Llúcia en la seva 53a edició. Culminaren el passat dia 12 de desembre al Palau d'Esports de la capital del Vallès Oriental, havent començat a finals de novembre a la Garriga. Durant aquests dies s'han pogut visitar exposicions, escoltar tertúlies, gaudir de taules rodones, assistir a presentacions de llibres, a espectacles musicals i teatrals, entre moltes altres activitats, com a complement al repartiment dels guardons que Òmnium Cultural, en col·laboració amb d'altres entitats prou arrelades en la nostra societat civil, atorga fa més de mitja centúria.

D'entre els guardons conce-

aits, són remarcables el 44è Premi Sant Jordi de novel·la, que s'endugué Carme Riera pel treball *La meitat de l'ànima*, una narració inspirada en la postguerra espanyola i europea. L'escriptora declarà que l'obra té la forma d'una «novel·la d'intriga», però és una recerca de la pròpia identitat, feta en base a la memòria d'aquest moment postbèlic determinant de la nostra història recent. L'obra finalista fou *Rubik a les palpenes*, de Jordi Cabré. Manuel Forcano obtingué el 45è Premi Carles Riba de poesia amb *El tren de Bagdad*, un llibre de viatges escrit en poesia, «un llarg poema», segons explicà el mateix autor. El 6è Premi Mercè Rodoreda per a contes fou per al recull *Una pedra a la*

sabata, de Joan Rendé, qui retrata la Barcelona actual a la llum de fenòmens com la presència dels moviments okupa, les ONG i l'impacte social dels mitjans audiovisuals. Afegirem, finalment, que el diari basc *Berria*, escrit en euskera, va rebre el guardó adreçat als programes de ràdio i televisió.

La Nit de Santa Llúcia d'enguany s'organitzà partint d'una clara voluntat per part d'Òmnium de descentralització i d'implicació de tot el territori de parla catalana en la concessió d'aquests importants guardons literaris. Tres poblacions, doncs, estretament lligades però alhora autònomes de Barcelona, la capital catalana, han estat enguany la seu de la Festa de lletres catalanes, que

el 2004 es celebrarà a Badalona. D'altra banda, els eixos temàtics que han fet possible la Nit de Santa Llúcia de 2003 han estat la Pau, la solidaritat i la sostenibilitat, així com el futur el català i la seva projecció en els nous ordres europeu i mundial.

Cal destacar la presència de Jordi Porta, president d'Òmnium Cultural i de Jordi Pujol, qui feu el seu darrer discurs com a president de la Generalitat.

SOM D'EIXE MÓN

L'últim que apague el llum

■ **Francesc Ricart i Orús**

Ens apaguen i ens segreguen titulava Desclot la seua columna de l'última plana de l'*Avui* del dia 2 de gener: es referia, és clar, a la notícia que Endesa “abandona” la Franja i que des d'ara serà ERZ, la seua filial de l'Aragó amb seu a Saragossa, la que s'encarregarà de gestionar el subministrament de l'energia elèctrica i de tot el que penja. Arriba Espanya. Així acaba un paràgraf de la columna, amb aquesta expressió que ara ens sona anacrònica, només li falta el signe d'admiració, però aleshores l'anacronisme esdevindria blasfèmia o pornografia i no és cap broma. Aquí està la gràcia, vull dir que, totes aquestes coses que ens passen, ens passen per sobre com si ens passés una piconadora i no ens adonem, o siga que és una jugada ben redona: com que la nostra gent, les nostres comarques, des de la seua condició d'aragoneses pareix no tenir cap criteri ni capacitat qüestionadora (per mi és una mostra més d'allò tants camins repetit de la misèria, de les nostres misèries), ja li està bé i s'ho empassa d'una manera natural, com el seu dia es va empassar la segregació de les parròquies, o conviu amb solucions sanitàries ataconades o durant tant de temps conviu i convivim esperant el “godot” de la llei de llengües. Tot és perfecte, la jugada redona: per l'aragonesisme cap a Déu, ai no, cap a Espanya, cap a l'Espanya constitucional, aznarista, o siga la dels peperos i la dels pesoes-bonos-

i-barras. Una Espanya ben diferent d'aquella del mapa que fa temps ha editat Òmnium Cultural (els el podeu demanar) i que recorda com fa quatre dies, total del 1854, hi havia una espanya uniforme i després les altres espanyes i nosaltres érem, ves per on, a la incorporada o assimilada.

L'any que comença es presenta amb moltes coses remarcables; unes, d'esperançadores i fins i tot il·lusionants, d'altres, no tant, ja se sap. En faig esment d'un parell per acabar aquesta primera aportació de l'exercici: el nou govern de Catalunya – catalanista i d'esquerres, com el de l'ajuntament de Lleida – ha de suposar, si més no, una alenada d'aire nou que s'hauria de poder encomanar sense anar més lluny al comportament electoral del mes de març. També és un any que es parlarà de sostenibilitat que és un dels punts a partir dels quals es convoca el Fòrum Universal de les Cultures 2004, a Barcelona, un concepte que cal incorporar cada camí més a les nostres vides i que ens ha d'aidar a viure amb més responsabilitat des de la nostra actuació decidida en els àmbits més pròxims fins als més universals. És a dir, des dels més pròxims com és el cas del tractament del riu Cinca (molt bé Escuer!!) o treballar per la teua llengua i cultura amenaçades, fins als més “grossos” i espectaculars que fan perillar grans equilibris mundials (la desforestació de l'Amaçones o les conseqüències devastadores de les guerres, posem per cas). I és clar que hem de ser sensibles i solidaris amb totes les causes, però també hem de ser realistes i començar, com ens deien de petits, pel començament, com ara apagant els llums que no calen a fi d'estalviar energia perquè un dia per sorpresa no ens hagen de tallar el corrent. Bon any.

Nota: Des d'aquesta finestra vull saludar l'aniversari de la Declaració de Mequinensa que fa 20 anys. No vull pensar en les cançons del Serrat sinó en la del Llach de “més lluny, hem d'anar més lluny...”

Alguns aspectes sobre la situació del riu Cinca a Fraga (i III)

■ J.L. Escuer Ibarz

III. EXISTEIXEN SOLUCIONS?

El risc d'inundació existeix i, sens dubte, tard o d'hora es produirà. Que siguem nosaltres o els nostres descendents qui ho vegin és una altra qüestió. Ara bé, del que es tracta és de minimitzar els efectes que una inundació pugui tenir en la societat fragatina.

De la mateixa manera que quan una persona té una afeció cardíaca acudeix al cardiòleg o quan té un problema legal acudeix a l'advocat, en qüestions de medi ambient és imprescindible acudir a l'especialista. Existeixen solucions al nostre país, anomenades Universitats, que és on treballen i investiguen les persones que més saben de qualsevol tema que hom pugui imaginar. També a la Universitat hi ha especialistes en hidrologia i en ecosistemes fluvials.

Els rius són sistemes molt complexos que comencem a estudiar i a comprendre des de fa uns anys i amb els quals no es pot actualment lleugerament si no es vol cometre errors molt greus, irreversibles i que puguin causar problemes a la nostra societat.

Entenc que la iniciativa de l'alcaldia d'efectuar una consulta popular per veure quines solucions se'n poden adoptar amb el nostre riu ha estat feta amb bona intenció però amb poc seny. Amb tots els respectes, el

coneixement que pugui tenir D. X, administratiu de l'empresa X, no pot mesurar-se amb el que té un investigador universitari que ha consagrat la seua vida a estudiar dinàmica i processos fluvials.

L'equip de tècnics podria elaborar diferents opcions amb els seus pros i els seus contres i, aleshores sí, obrir una consulta popular per triar l'opció més votada.

7. Respecte de la «neteja» del riu

Sembla ser que existeix la idea generalitzada que la vegetació que cobreix les illes centrals i laterals del riu produirà, en cas de riuada, una elevació de la cota d'aigua superior a la que s'ha abastat en anteriors avingudes. Els més catastrofistes asseguren que la vegetació, arrossegada per la força de l'aigua, riu amunt, embussaria els ulls del pont petit i això produiria un represament d'efectes catastròfics. És possible que això pogués ser així. No voldria afirmar el contrari perquè el comportament d'un riu tan modificat com el Cinca al seu pas per Fraga és imprevisible en el cas d'una gran avinguda. Amb tot, l'embussament d'un pont pot estar relacionat amb la longitud existent entre pilars i s'hauria d'analitzar si eixa possibilitat és real o de molt baixa probabilitat.

És difícil predir el que pot

ocórrer com, així mateix, ho és saber quins efectes secundaris tindrà una intervenció no meditada ni planificada. Per això, l'Ajuntament de Fraga hauria d'acudir el més a pressa possible a les Universitats més pròximes (Saragossa, Lleida o Barcelona) a la recerca d'un petit equip que pugui efectuar una avaluació de risc geològic i que dissenyi les mesures a adoptar. En espera del que pugui dir aquest equip d'especialistes s'hauria de tenir en compte les següents qüestions:

1. No es pot plantejar la confrontació «home-natura» arguint de forma simplista que «abans és l'home que els ànecs i els arbres» (llegiu ànecs i arbres de forma pejorativa). Per bé o per mal la nostra espècie és una peça més del complex sistema natural, de forma que intervencions poc medidades poden originar a curt i mitjà termini mals majors.

2. Qualsevol estratègia que s'adopti no ha de ser precipitada i ha d'estar refermada en un estudi de detall seriós i coherent que contempli aspectes tals com la preservació de determinats espais.

3. No s'hauria de seguir l'estratègia d'alimentar l'alarma social amb el risc d'inundació, sinó tot el contrari. De la mateixa manera que a les zones sísmiques o de risc volcànic, cal educar i informar els nostres ciutadans per tal que entenguin que el riu és més un aliat que un enemic. Cal respectar-lo i això significa que les intervencions que s'hi efectuin han de ser equilibrades i poc agressives ja que, així, es pot evitar un nou efecte boomerang. Recordem que la situació actual deriva d'una mala planificació i d'una incorrecta gestió del nostre riu per part d'institucions d'àmbit

local, nacional o de conca. Per això, cal recordar que moltes intervencions que hem efectuat per «millorar» el nostre riu nos han ocasionat més problemes que satisfaccions.

4. Qualsevol que pensi que el problema té fàcil solució i que el que s'hauria de fer és transformar el riu en un canal ho ignora tot sobre rius i sobre les Normatives Europees envers aquest tema. Per això, caldria explicar a la població que la «neteja dl riu» és una operació complexa però, sobretot, cara.

5. Caldria delimitar quant de tram hauria de ser netejat. Únicament Fraga-ciutat? Fraga-Miralsot? Fraga-Saidí? Fraga-Montsó?

6. Tot i que la possibilitat que la petició siga atesa és gairebé nul·la, podria estudiar-se la possibilitat d'efectuar, periòdicament, riuades controlades que eliminessin de forma natural la vegetació.

7. La mota de protecció està, en alguns punts, deteriorada. Caldria efectuar-hi reparacions i, tal volta, plantejar-se la possibilitat d'un recreixement en alguns punts o un lleuger canvi en el seu traçat.

IV. ALTRES PROBLEMES

L'atenció dels nostres polítics i ciutadans s'ha concentrat en allò que s'anomena «neteja», terme poc encertat i que té connotacions més acordes amb la higiene que amb la gestió d'un sistema fluvial. Existeixen en el nostre riu problemes més importants que el que nos ocupa, tals com la contaminació de la seua aigua, i el manteniment del cabdal mínim que el riu hauria de mantenir en els mesos estivals. No estaria de més que es dediquessin, també, esforços en aquesta línia.

Quaderns de les Cadolles

- 1 Josep A. Carrévalo *A soca d'orella*
  - 2 José Miguel Gràcia *Davall d'una olivera*
  - 3 Jesús Moncada *Cabòries estivals*
  - 4 Marià Lòpez Lacasa *Elements*
  - 5 David Albesa *Quin món més bèstia*
  - 6 Artur Quintana *La Vall de Balat*
  - 7 Esteve Betrià *Circumloquis i remostrons*
  - 8 Lluís Rajadell *A la vora del riu*
- EN PREMSA
- 9 Ramon Sistac *De la llengua a les dents*

Quaderns de les Cadolles és una col·lecció editada per l'Institut d'Estudis del Baix Cinca i l'Associació Cultural del Matarranya que pretén donar a conèixer textos literaris en català (reculls de contes i poesia, novel·la curta, assaig, teatre, etc.) d'autors originaris o relacionats amb qualsevol localitat de l'Aragó catalanòfon.

Des d'ací fem una crida als escriptors de les comarques de la Ribagorça, la Llitera, el Baix Cinca i el Matarranya perquè facen arribar les seues obres al consell editor de Quaderns de les Cadolles a través de les seues de les dues entitats culturals esmentades, per tal de programar, fins la tardor de 2003, els dotze volums que han de constituir la col·lecció. Les obres, un cop examinades pel consell editor –format per membres de les dues associacions que donen suport al projecte editorial– es publicaran, amb una periodicitat de dos mesos, en edició de butxaca amb un tiratge de 800 a 1200 exemplars i una extensió d'entre 50 i 80 pàgines.

Associació
Cultural
del
Matarranya

Adscrita al

Instituto de Estudios Altoaragoneses
(Diputación de Huesca)

Jesús Moncada
**CABÒRIES
ESTIVALS**

Marià Lòpez Lacasa
ELEMENTS

David Albesa
**QUIN MÓN
MÉS BÈSTIA**

Artur Quintana
**LA VALL
DE BALAT**

